

KICHIK VA YIRIK BIZNESNING IQTISODIYOTGA TA’SIRI**Boburmirzo Xursanaliyev**

Qo‘qon universiteti Ilmiy tadqiqotlar departamenti boshlig‘i

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot kichik va yirik biznesning iqtisodiy o‘shirishga qo‘shgan hissasi haqida tushuncha berish maqsadida iqtisodiyotga ta’sir qiladigan farqli ta’sirlarni o‘rganadi. Kichik va yirik biznes har qanday iqtisodiyotning ikkita muhim tarkibiy qismini tashkil etadi, ammo ularning o‘ziga xos xususiyatlari ko‘pincha turli iqtisodiy ko‘rsatkichlarga turli xil ta’sir ko‘rsatadi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, kichik biznes innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash, aholi bandligini ta’minlash va mahalliy iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, yalpi ichki mahsulot, rivojlanish.

O‘zbekistonda tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Kichik va o‘rta korxonalar (KO‘B) uchun yanada qulay muhit yaratish bo‘yicha islohotlar olib borilmoqda. O‘zbekiston hukumati kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash, jumladan, ro‘yxatga olish jarayonlarini soddalashtirish, moliyaviy yordam ko‘rsatish va tadbirkorlar uchun o‘quv dasturlarini taklif etish chora-tadbirlarini joriy qildi. Hukumat byurokraliyani kamaytirish, kichik biznesni ochish va faoliyat yuritishini osonlashtirish maqsadida iqtisodiy islohotlarni amalga oshirdi. Mamlakatimizda bugungi kunda kichik biznes turli sohalarda, jumladan, chakana savdo, xizmat ko‘rsatish, qishloq xo‘jaligi va ishlab chiqarishda faoliyat yuritadi. Mikromoliya tashkilotlari kichik biznesni, ayniqsa, qishloq joylarda qo‘llab-quvvatlashda muhim rol o‘ynaydi. Ular an’anaviy bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyati bo‘lmagan tadbirkorlarga moliyaviy xizmatlar ko‘rsatadi.

Taqdim etilgan jadval (2- jadval) 2000 yildan 2022 yilgacha bo‘lgan yigirma yillik iqtisodiy taraqqiyotni o‘z ichiga oladi. YaIM iqtisodiyotda kompas vazifasini bajarib, iqtisodiyotning asosiy ko‘rsatkichlaridan biridir. 2000 yilda yalpi ichki mahsulot 13,76 milliard dollarni tashkil etgan bo‘lsa, 2022-yilga qarab yalpi ichki mahsulot 80,39 milliard dollarga o‘tdi. Ushbu meteorik ko‘tarilish sanoat, qurilish va ish bilan ta’minlangan qanotlarini cho‘zayotgan iqtisodiyotni aks ettiradi.

Sanoat sektori ham kichik, ham yirik korxonalar tomonidan kengayib bordi. 2000 yilda kichik biznes sub’ektlari tomonidan 244,0 mlrd. so‘mlik mahsulot bozorga taqdim etilgan bo‘lsa, ularning yirik korxonalari esa 1647,5 mlrd. so‘mni tashkil etdi. Vaqt o‘tishi bilan o‘rtadagi farq kengaydi, lekin ikkala segment ham o‘tdi. 2022 yilga kelib kichik biznes 143892,7 mlrd. so‘mga yetdi. Sanoat rivojlandi, zavodlar kengayadi va innovatsiyalar rivojlanadi.

Qurilish sanotida ham mamlakatimizda ulkan o‘zgarishlar sodir bo‘ldi. 2000 yilda kichik qurilish korxonalari tomonidan 149,0 mlrd.so‘m, yirik firmalar tomonidan 239,0 mlrd.so‘m mablag‘ yo‘naltirildi. Yillar taraqqiyotni ta’minladi: 2022-yilga kelib kichik biznes sub’ektlari tomonidan 93554,5 milliard so‘mlik, yirik korxonalar tomonidan esa 37291,0 milliard so‘mlik binolar bunyod etildi.

1- jadval. Kichik biznes va yirik biznes tarmoqlar va sohalar bo'yicha tarkibi

Yillar	Yalpi ichki mahsulot	Sanoat (mlrd.so'm) (kichik biznes)	Sanoat (mlrd.so'm) (yirik biznes)	Qurilish (mlrd.so'm) (kichik biznes)	Qurilish (mlrd.so'm) (yirik biznes)	Bandlik (ming kishi) (kichik biznes)	Bandlik (ming kishi) (yirik biznes)
2000	13,76	244,0	1647,5	149,0	239,0	4467,1	4521,0
2001	11,40	355,1	2485,7	230,4	339,9	4733,0	4404,1
2002	9,69	690,6	3793,8	306,9	423,8	4994,1	4340,7
2003	10,13	659,6	5447,8	331,9	499,9	5436,7	4151,8
2004	12,03	892,1	7217,9	556,6	565,6	5974,9	3933,7
2005	14,31	1104,8	9943,2	739,2	713,1	6602,5	3586,5
2006	17,33	1589,3	12991,4	1009,8	928,4	7234,1	3234,9
2007	22,31	2432,4	15994,9	1514,2	1219,0	7743,1	2996,3
2008	29,55	3489,5	20411,2	2090,0	1488,8	8071,1	2970,1
2009	33,69	5072,3	23264,6	2996,0	4070,0	8370,1	2956,2
2010	49,77	10132,9	27960,7	4163,2	3766,7	8643,9	2989,9
2011	60,18	13586,8	33919,5	6188,3	2966,0	8950,7	2967,7
2012	67,52	17114,6	40510,3	7925,5	3396,6	9239,7	2982,1
2013	73,18	23312,0	47330,4	10377,7	4321,6	9604,0	2917,5
2014	80,85	30907,0	53079,4	13944,9	6119,7	9950,8	2872,4
2015	86,20	39643,5	58000,6	16954,0	8464,3	10170,4	2885,3
2016	86,14	50654,5	61165,6	19671,0	9732,6	10397,5	2898,5
2017	62,08	61367,8	87583,2	22469,4	12205,6	10541,5	2973,2
2018	52,87	87962,0	147230,5	37451,7	13711,8	10128,8	3146,2
2019	60,28	83344,2	239695,3	53960,9	17227,6	10318,9	3223,0
2020	60,22	103020,8	266229,4	63866,6	24225,3	9865,7	3376,9
2021	69,60	124907,9	330960,3	77907,1	29551,0	10080,6	3450,4
2022	80,39	143892,7	409540,8	93554,5	37291,0	10131,1	3578,1

Har bir rivojlanishning orqasida inson - ishchi, ta'minotchi, yotadi. Ishga joylashish imkoniyatlari yillar oralig'ida sezilarli kengaydi. 2000 yilda kichik biznes sub'ektlari tomonidan 4467,1 ming kishi uchun ish o'rinlari yaratilgan bo'lsa, yirik tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan 4521,0 ming dona ish o'rinlari ta'minlandi. 2022-yilga kelib kichik biznes sub'ektlari tomonidan 10131,1 ming kishi ish bilan band qilingan bo'lsa, yirik biznesda 3578,1 kishini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boburmirzo, X., & Abbosxon, Y. (2022, March). O'zbekiston Respublikasida Kichik Biznes Faoliyatining Rivojlanish Tahlili. In E Conference Zone (pp. 168-170).
2. Ugli, B. K. F. (2024). THE IMPACTING FACTORS ON SMALL BUSINESS GROWTH. Frontline Marketing, Management and Economics Journal, 4(01), 24-36.

3. Boburmirzo, K., & Boburjon, T. (2022). Exchange rate influence on foreign direct investment: empirical evidence from cis countries. *International Journal Of Management And Economics Fundamental*, 2(04), 19-28.
4. Xursanaliyev, B. (2023). Kichik va yirik biznesni boshqarishning ilg‘or xorijiy tajribalari. *Qo‘qon universiteti xabarnomasi*, 7, 28-30.
5. Farhod o‘g‘li, X. B. (2024). KICHIK BIZNESNI YIRIK BIZNESGA TRANSFORMATSIYASI: Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlar o‘rni va rivojlanish omillari. *Yangi O‘zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o‘rni va rivojlanish omillari*, 4(1), 83-86.
6. Farhod o‘g‘li, X. B. (2024). TRANSFORMATSIYALASH JARAYONIDA BIZNES XAJMINI BAHOLASH YO‘NALISHLARI. Ta‘limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari, 28(1), 23-27.
7. Farhod o‘g‘li, X. B. (2024). Biznes yuritishning me‘yoriy-xuquqiy asoslari va institutsional sharoitlari. Ta‘limning zamonaviy transformatsiyasi, 4(2), 126-130.
8. Farhod o‘g‘li, X. B. (2024). Biznes yuritishning me‘yoriy-xuquqiy asoslari va institutsional sharoitlari. Ta‘limning zamonaviy transformatsiyasi, 4(2), 126-130.